



สตรีชนชั้นสูงในราชสำนักกับคุณูปการด้านศิลปะการแสดง Noble Ladies in the Royal Court and Their Contributions To the Performing Arts

เกดศิริ นกน้อย¹ อูรารมย์ จันทมาลา² และ ปัทมาวดี ชาญสุวรรณ³
Kerdsiri Noknoi,¹ Ourarom Chantamala² and Pattamawadee Chansuwan³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) บทบาทสตรีราชสำนักที่มีคุณูปการต่องานด้านศิลปะการแสดง 2) พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่มีคุณูปการงานต่อด้านศิลปะการแสดงโดยมีขอบเขตศึกษาบทบาทของสตรีราชสำนักในสมัยรัตนโกสินทร์ และพระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ กับงานด้านศิลปะการแสดง ตั้งแต่ พ.ศ. 2325-ปัจจุบัน พ.ศ.2559 เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ วิธีการศึกษาเอกสารและเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม โดยการสังเกต สัมภาษณ์ จากกลุ่มผู้รู้ จำนวน 4 คน กลุ่มผู้ปฏิบัติ 15 คน บุคคลทั่วไป 15 คน เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสังเกตและแบบสัมภาษณ์ การวิเคราะห์โดยวิธีพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า 1) สตรีราชสำนักที่มีบทบาทกับงานด้านศิลปะการแสดง สามารถแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ เป็นผู้แสดง มีจำนวน 83 คน เป็นครู จำนวน 71 คน เป็นผู้สร้างงาน จำนวน 9 คน เป็นเจ้าของคณะละคร จำนวน 6 คน และเป็นผู้อุปถัมภ์ มีจำนวน 9 คน ด้วยบทบาทและหน้าที่ของสตรีราชสำนักและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ทำให้สตรีได้รับการยอมรับทางสังคมมากขึ้น เป็นผลให้เกิดการสืบทอด คิดค้น ปรับปรุงและสร้างสรรค์ ทำให้ศิลปะการแสดงไม่จำกัดอยู่ในวงแคบอีกต่อไป และมีสตรีราชสำนักจำนวน 6 คน ที่ปรากฏผลงานทั้งทางด้านการอนุรักษ์และการพัฒนา 2) สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงเอาพระทัยใส่ในเรื่องศิลปะการแสดง อันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติเป็นอย่างมาก ดังเห็นได้จากทรงริเริ่มงานด้านศิลปะการแสดงขึ้นหลายอย่าง ได้แก่ 1) นาฏยศิลป์เพื่อศิลปะอาชีพ 2) ระบายตุ๊กตา 3) นาฏยศิลป์เพื่อวีรชน 4) ฟ้อนดวงเดือน 5) การแสดงโขนพระราชทาน โดยสรุปบทบาทและหน้าที่ของสตรีราชสำนัก ส่งผลให้เกิดคุณูปการด้านศิลปะการแสดง ได้แก่ 1) คุณูปการต่อศิลปะการแสดงด้านการอนุรักษ์ และ 2) คุณูปการต่อศิลปะการแสดงด้านการพัฒนา

คำสำคัญ : สตรีราชสำนัก ; คุณูปการ ; ศิลปะการแสดง

¹ นิสิตปริญญาเอก สาขาการวิจัยทางศิลปกรรมศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, Doctoral Student in Fine and Applied Arts Research, Faculty of Fine and Applied Arts, Mahasarakham University

^{2,3} ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, Assistant Professor, Faculty of Fine and Applied Arts, Mahasarakham University



ABSTRACT

This study aims at: 1) investigating the role of royal court ladies in contributing to the performing arts, and 2) examining Her Majesty Queen Sirikit's royal duties of making contributions to the performing arts. The scope of this study is limited to the role of royal court ladies in the Ratanakosin period and Her Majesty Queen Sirikit's royal duties in making contributions to the performing arts by covering the period 1782 until the present (2016). The study is qualitative research. Data were collected through investigating documents, field work, observation and interviews from 4 experts, 15 performers, and 15 general people. The instruments used in data collection were an observation form and an interview form. Data were analyzed and presented in analytical description.

The findings were as follows: 1. The royal court ladies who had their role and works in the performing arts can be divided into 5 groups: group 1 – 83 performers; group 2 – 71 acting teachers; group 3 – 9 performance artists; group 4 – 6 owners of drama troupe; and group 5 – 9 sponsors. With the role and duties of ladies in royal court and the changes in society, those ladies have been more socially recognized. It results in inheritance, invention, improvement and creativity which do not limit the artistic expression to a narrower circle any more. It appears that there have been 6 royal court ladies who had works both in conservation and development. 2. Her Majesty Queen Sirikit paid much attention to the performing arts which are the national culture, as can be seen from many performing arts initiatives, including: 1) dance for royal folk arts and crafts, 2) mixed dances of 4 regions, 3) dance for heroes, 4) Fon Duang Duean Thai dance, and 5) royal pantomime show. In summary, the role and duties of the royal court ladies resulting in performing arts contributions include: 1) contributions to the performing arts in the aspect of conservation, and 2) contributions to the performing arts in the aspect of development.

Keywords : Royal Court Ladies ; Contributions ; Performing Arts

บทนำ

สตรีคือสัญลักษณ์เชิงคุณค่าของพระมหากษัตริย์ ที่เป็นเครื่องบ่งบอกถึงการเป็นพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมมากด้วยบารมีและอำนาจ “โดยพระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมจะมีแก้ว 7 ประการ ได้แก่ จักรแก้ว ข้างแก้ว ม้าแก้ว แก้วมณี นางแก้ว ขุนคลังแก้ว และขุนพลแก้ว” (พรศิริ บุรณเขตต์, 2552) สตรีจึงนับว่าเป็นสิ่งอันเสริมบารมีของพระมหากษัตริย์ ทำให้สตรีที่อยู่ในราชสำนักต้องมีภารกิจที่จะถวายงานทุกอย่างเพื่อเป็นการถวายพระเกียรติแด่องค์พระมหากษัตริย์สตรีในราชสำนัก คือ กลุ่มสตรีที่มีความใกล้ชิดพระมหากษัตริย์มากที่สุด สตรีในราชสำนักล้วนแล้วแต่เป็นผู้ที่รับใช้สนองเบื้องพระยุคลบาทของพระมหากษัตริย์ในเรื่องต่างๆ กัน ไม่ว่าจะเป็นงานด้านการปกครองของฝ่ายในการพระราชพิธีต่างๆ รวมถึงการทำนุบำรุงศาสนาและศิลปะประจำชาติแขนงต่างๆ นอกจากนี้ยังมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนางานด้านศิลปะการแสดงเป็นส่วนหนึ่งของศิลปวัฒนธรรมประจำชาติไทยมาตั้งแต่ครั้งอดีตกาล เป็นเครื่องบ่งบอกถึงความเป็นชาติที่มีอารยธรรมรุ่งเรือง ศิลปะการแสดงของไทย มีความเจริญและคงอยู่ได้นั้นส่วนหนึ่งก็ด้วยการอุปถัมภ์

และส่งเสริมจากพระมหากษัตริย์ พระราชินี พระบรมวงศานุวงศ์ และสตรี ในราชสำนักกลุ่มต่างๆ เช่น

เจ้าจอมมารดาเขียน ในรัชกาลที่ 4 เป็นผู้มีความชำนาญในกระบวนการแสดงละครใน และเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สามารถประดิษฐ์คนคิดกระบวนการทำรำได้อย่างงดงาม ได้แก่ กระบวนทำรำละครในเรื่องอิเหนา กระบวนทำรำละครเรื่องพระลอ ละครเรื่องเรื่องสาวเครือฟ้า ซึ่งได้ถูกถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงเป็นพระภรรยาเจ้าที่มีส่วนในการส่งเสริมงานด้านศิลปะการแสดง พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงเสด็จกลับไปประทับที่เชียงใหม่ ทรงฟื้นฟูและทรงได้ส่งเสริมศิลปะการแสดงต่างๆ ที่เชียงใหม่ เป็นต้น (สุพล วิรุฬห์รักษ์, 2547)

คุณครูลมุล ยมะคุปต์ เป็นตัวละครในคณะละครวังสวนกุหลาบของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ และละครวังเพชรบูรณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ความสามารถของท่าน มีมากมายทั้งในกระบวนการแสดงโขน ละครรำและระบำ เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการคิดประดิษฐ์การแสดงต่างๆ และเป็นครูผู้สอนละครในคุ้มพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ที่สำคัญท่านเป็นผู้ที่นำเอากระบวนการเรียนการสอนวิชา



ทางด้านนาฏศิลป์จากละครวังสวนกุหลาบมาปรับใช้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอนในวิทยาลัยนาฏศิลป์ (เกิดศิริ นกน้อย, 2559) ปัจจุบัน (พ.ศ.2559) พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงสนพระทัยในงานศิลปะการแสดงเป็นอย่างมาก เห็นได้จากทรงเป็นผู้ริเริ่มงานด้านศิลปะการแสดงขึ้นหลายประการ เช่น นาฏศิลป์เพื่อศิลปะอาชีพ นาฏศิลป์เพื่อวีรชน ระเบียบดุริยางค์ และฟ้อนดวงเดือน

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถทรงใส่พระทัยต่อการแสดงที่พระราชทานแก่พระราชอาคันตุกะทุกครั้ง เมื่อทอดพระเนตรเครื่องแต่งกายโฉมละครของกรมศิลปากรที่เป็นของใหม่แต่ไม่งามเหมือนอย่างของโบราณที่เคยทอดพระเนตร จึงพระราชทานพระราชทรัพย์แก่กรมศิลปากร เพื่อศึกษาและจัดสร้างเครื่องแต่งกายโฉมละครให้งดงามในปี พ.ศ.2546 เมื่อสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีกราบบังคมทูลว่านาฏศิลป์กำลังมีปัญหา เช่น โขนไม่มีผู้ชมผู้แสดงที่จะสืบทอดกันน้อยลงสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จึงโปรดให้มีการแสดงโขนขึ้น เพื่อให้เจ้าหน้าที่บ้านเมืองได้ชมโดยเมื่อเสด็จแปรพระราชฐานไปในภูมิภาคต่างๆ ก็ทรงโปรดให้นำการแสดงโขนไปแสดง เช่น ที่พระตำหนักภูพิงคราชนิเวศน์ พระตำหนักภูพานราชนิเวศน์ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เป็นต้น (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2549) นอกจากนี้ยังทรงโปรดให้รวบรวมผู้รู้เกี่ยวกับการจัดสร้างเครื่องโฉมละคร และการแสดงโขนมาประชุมปรึกษาหารือโปรดให้รวบรวมและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายทั้งงดงามอย่างโบราณที่เคยทอดพระเนตร และจัดสร้างเครื่องโฉมละครให้มีความวิจิตรงดงามไว้สำหรับการแสดงพระราชทาน พร้อมทั้งจัดการแสดงและพระราชทานแก่ปวงชนชาวไทยให้ได้ชม และจะเสด็จพระราชดำเนินเพื่อทอดพระเนตรเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน ด้วยทรงตระหนักว่าการแสดงโขนและมีมือช่างในการจัดสร้างเครื่องโฉมละครจะสูญหายไป (มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, 2557)

สตรีในราชสำนักของไทยนั้น เป็นผู้ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนประวัติศาสตร์ของงานด้านศิลปะการแสดงมาโดยตลอด ไม่ว่าจะเป็นดำรงอยู่ในฐานะสมเด็จพระราชินี พระชายา พระสนม เจ้าจอมมารดา เจ้าจอม หรือข้าราชการบริพารล้วนมีบทบาทที่ต่างกันออกไปทั้งเป็นผู้อุปถัมภ์ เป็นผู้สืบสาน เป็นผู้ก่อตั้งให้คงอยู่ ซึ่งมีบทบาทไม่น้อยไปกว่าผู้ชายเลยทีเดียว สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถในฐานะเป็นผู้นำของสตรีราชสำนัก ทรงมีบทบาทอย่างมากในการส่งเสริมอนุรักษ์ และสร้างสรรค์งานด้านศิลปะการแสดงในปัจจุบัน ดังนั้นพระราชกรณียกิจมีส่วนทำให้ศิลปะการแสดงต่างๆ นั้น คงอยู่มาจนถึงปัจจุบัน หากแต่จำกัดด้วยคติไทยโบราณที่ว่าสตรีเป็นช้างเท้าหลัง และยกย่องบุรุษมากกว่าสตรี จึงอาจทำให้การบันทึกหรือกล่าวถึงนั้นเป็นบทบาทหน้าที่

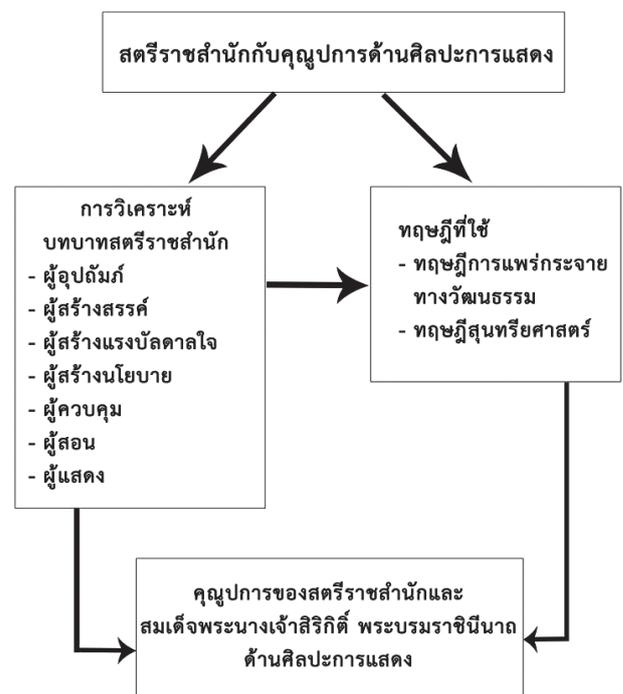
ของบุรุษเสียเกือบทั้งหมด งานวิจัยนี้ผู้วิจัยต้องการศึกษารวบรวมบทบาทของสตรีราชสำนักในอดีตและบทบาทของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถด้านศิลปะการแสดง เพื่อวิเคราะห์ถึงคุณูปการให้เกิดองค์ความรู้ด้านศิลปะการแสดงต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาบทบาทสตรีราชสำนักที่มีคุณูปการต่องานด้านศิลปะการแสดง
2. ศึกษาพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ที่มีคุณูปการงานด้านศิลปะการแสดง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (ทรงคุณ จันทจร, 2553) ว่าด้วยเรื่อง การยืมวัฒนธรรมและการรับวัฒนธรรมจากสังคมข้างเคียงเป็นผลจากการที่วัฒนธรรมแพร่กระจายออกไป เมื่อวัฒนธรรมกระจายตัวออกไปพร้อมกับบุคคลที่อยู่ในบทบาทหน้าที่ต่างๆ ย่อมทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามหน้าที่และรสนิยมของแต่ละกลุ่มคน นำมาสู่กรอบแนวคิด ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ขอบเขตการวิจัย

1. ศึกษาบทบาทของสตรีราชสำนักในสมัยรัตนโกสินทร์ และพระราชกรณียกิจสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์พระบรมราชินีนาถ



กับงานด้านศิลปะการแสดง ตั้งแต่ พ.ศ.2325-ปัจจุบัน พ.ศ.2559 ตามที่พบหลักฐานการบันทึก และยังส่งผลถึงปัจจุบัน

2. กลุ่มสตรีราชสำนักที่ศึกษากลุ่มที่ 1 สตรีที่มีฐานันดรศักดิ์ เป็นพระภรรยาหรือพระภรรยาเจ้า หมายถึง ภรรยาของพระเจ้าแผ่นดิน ประกอบไปด้วย พระบรมราชินี พระบรมราชเทวี พระราชเทวี พระอัครชายาเธอ พระราชชายา เจ้าจอมมารดา เจ้าจอมสตรีที่เป็นพระบรมวงศานุวงศ์ และกลุ่มที่ 2 สตรีที่เป็นข้าราชการในราชสำนัก

วิธีดำเนินการวิจัย

กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างสตรีราชสำนักที่จะศึกษา เลือกจากสตรีราชสำนักที่ปรากฏผลงานด้านศิลปะการแสดงมาจนถึงปัจจุบัน และจะต้องมีทั้งผลงานที่เป็นด้านการอนุรักษ์และการสร้างสรรค์

ผู้ให้ข้อมูล

ข้อมูลสตรีราชสำนักในสมัยรัตนโกสินทร์

1. ผู้รู้ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ

1.1 ศ.กิติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตมงคล ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี

1.2 นายประเมษฐ์ บุญยะชัย สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม ให้ข้อมูลเกี่ยวกับพระนางเธอ รัชสมัยลาวิน คุณครูลมูล ยมะคุปต์

1.3 นางสาวมณีนทรา วัฒนารมณ มหาวิทยลัยราชภัฏสวนสุนันทา ให้ข้อมูลเกี่ยวกับ เจ้าจอมมารดาเขียน

ข้อมูลสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ

1. ผู้รู้ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ ศ.กิติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศ.เกียรติคุณ นายแพทย์ พูนพิศอมาตย์กุล มหาวิทยาลัยมหิดล ดร.อนุชาติ ทรานนท์ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

2. ผู้ปฏิบัติ ได้แก่ ข้าราชการบริพารในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ และผู้ถวายงานด้านศิลปะการแสดง

2.1 ข้าราชการบริพารในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จำนวน 2 คน ได้แก่ 1. ท่านผู้หญิงจรงจิตต์ ทีชะระ รองราชเลขาอนุการ 2. ท่านผู้หญิงอรนุช อิศรางกูร ณ อยุธยา รองราชเลขาอนุการ

2.2 ผู้เคยถวายงานด้านศิลปะการแสดงจำนวน 6 คน ได้แก่ 1. หม่อมหลวงปิยาภัสร์ ภิรมย์ภักดี ผู้ช่วยผู้อำนวยการผลิต

การแสดงโขนพระราชทาน 2. อาจารย์สุดสาคร ชายเสม ผู้ออกแบบฉากการแสดงโขนพระราชทาน 3. อาจารย์วีระธรรม ตระกูลเงินไทย ผู้ออกแบบเครื่องแต่งกายการแสดงโขนพระราชทาน 4. อาจารย์มนตรี วัตละเอียด ผู้ออกแบบการแต่งหน้าโขนพระราชทาน 5. ดร.สุรัตน์ จงดา ผู้ช่วยผู้อำนวยการผลิตการแสดงโขนพระราชทาน

3. บุคคลทั่วไป ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา ประชาชนที่มีความรู้ด้านศิลปะการแสดงที่ได้รับชมการแสดงพระราชทานรวม 15 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสังเกต 1 ชุด แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง 3 ชุด ที่สร้างขึ้นตามกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยศึกษาข้อมูล เอกสาร ที่เกี่ยวข้องกับสตรีราชสำนักในสมัยรัตนโกสินทร์และพระราชกรณียกิจด้านการส่งเสริมศิลปะการแสดงของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ วิเคราะห์หาประเด็นคำถาม และออกแบบประเด็นคำถาม จากนั้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ทำการประเมินแบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ได้แก่ ศ.กิติคุณ ดร.สุรพล วิรุฬห์รักษ์ จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดร.วุฒิพงษ์โรจน์เขมศรี คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ผศ.พิมพ์ฉวีรัตน์ วัฒนรัชชัยศักดิ์ คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผลการประเมินอยู่ในระดับมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.50 แล้วนำมาปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ

1. แบบสังเกตใช้สำหรับสังเกต กระบวนการการจัดการการแสดงพระราชทาน ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ โดยมุ่งเน้นพระราชกรณียกิจด้านการส่งเสริมศิลปะการแสดงของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ เช่น การแสดงละครในพระบรมราชินูปถัมภ์ การแสดงโขนพระราชทาน การฟ้อนตามพระราชเสาวนีย์ เป็นต้น เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาพระราชกรณียกิจด้านศิลปะการแสดง

2. แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 1 กลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการด้านศิลปะการแสดง เกี่ยวกับบทบาทของสตรีราชสำนักในอดีตด้านศิลปะการแสดง แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วยคำถาม 3 ข้อ

3. แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 2 กลุ่มผู้ปฏิบัติ เกี่ยวกับพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถด้านศิลปะการแสดง และการสร้างงานสนองพระราชเสาวนีย์ แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วยคำถาม 3 ข้อ

4. แบบสัมภาษณ์ชุดที่ 3 กลุ่มบุคคลทั่วไป ได้แก่ นักเรียน นักศึกษา ประชาชนที่มีความรู้ด้านศิลปะการแสดงเกี่ยวกับทัศนคติที่ได้รับชมการแสดงพระราชทาน แบ่งออกเป็น 2 ตอน ประกอบด้วยคำถาม 3 ข้อ



การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้เป็นวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลเอกสาร (Documentary Study) ศึกษาเก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูล ที่มีเอกสารเกี่ยวกับเกี่ยวข้องกับกับสตรีราชสำนักที่มีบทบาททางด้านศิลปะการแสดง และพระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ แหล่งข้อมูลที่ผู้วิจัยศึกษาได้แก่ 1) สำนักวิทยบริการมหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2) สำนักวิทยทรัพยากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 3) ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 4) ฐานข้อมูลออนไลน์ TCD (Thai Digital Collection) ThaiLIS (Thai Library Integerted System)

2. ขอความอนุเคราะห์จากคณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยต่างๆ เรื่อง ข้อมูลและการศึกษาข้อมูลและเก็บข้อมูลภาคสนามเกี่ยวกับพระราชกรณียกิจ ด้านศิลปะการแสดงจากกองราชเลขาธิการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ ระหว่างวันที่ 18-20 มิถุนายน 2555 แล้วนำมาวิเคราะห์ถึงพระราชกรณียกิจที่มีคุณูปการต่อการศิลปะการแสดง

3. ใช้แบบสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักในการกรอกข้อมูล ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านวิชาการ จำนวน 4 ชุด ข้าราชการบริหารในพระองค์สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ จำนวน 2 ชุด ผู้เคยถวายงานด้านศิลปะการแสดง จำนวน 6 ชุด บุคคลทั่วไป จำนวน 15 ชุด รวมทั้งหมด 34 ชุด ได้รับคืนมา 34 ชุด เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2555

4. ผู้วิจัยได้ลงภาคสนามการสังเกตการทำงานสนองพระราชเสาวนีย์ในการจัดการแสดงโขนพระราชทาน โดยผู้วิจัยมีส่วนร่วมในการเป็นคณะกรรมการดำเนินการจัดการแสดงโขนพระราชทาน ทำการจำบันทึกข้อมูลโดยใช้แบบสังเกต และศึกษาจากวีดิทัศน์การแสดงพระราชทานชุด ฟ้อนลาวดวงเดือน

5. นำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาตรวจสอบเนื้อหาวิเคราะห์บทบาทและคุณูปการด้านศิลปะการแสดง

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. นำข้อมูลที่ได้ทั้งจากเอกสารและสัมภาษณ์มาแจกแจง จัดหมวดหมู่ ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

2. สรุปข้อมูลตรวจสอบความสมบูรณ์ ความถูกต้อง และจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามเนื้อหาความมุ่งหมายของการวิจัย

3. ตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Methodological Triangulation) และตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยวิธี Investigator Triangulation โดยการนำข้อมูลกลับไปให้อ่านหรือกลับไปถามผู้ให้ข้อมูลซ้ำอีกเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็ความจริง

4. นำข้อมูลที่ผ่านมาตรวจสอบแล้วมาวิเคราะห์บนฐานทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม และทฤษฎีสุนทรียศาสตร์ เพื่อหาผลลัพธ์ของการวิจัย

5. นำเสนอข้อมูลในประเด็นที่ศึกษาด้านต่างๆ ด้วยการพรรณนาวิเคราะห์พร้อมภาพประกอบ จากนั้น จึงสรุปผล อภิปรายผล และเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

สรุปผลการวิจัย

1. บทบาทสตรีราชสำนักที่มีคุณูปการต่องานด้านศิลปะการแสดง

สตรีราชสำนักในอดีตมีบทบาทกับงานด้านศิลปะการแสดง ในด้านต่างๆ หลายอย่าง ได้แก่ 1) เป็นผู้แสดง 83 คน 2) เป็นครู 71 คน 3) เป็นผู้สร้างงาน 9 คน 4) เป็นเจ้าของคณะละคร 6 คน 5) เป็นผู้อุปถัมภ์ 9 คน ซึ่งเมื่อสรุปตามเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้พบว่าบทบาทของสตรีราชสำนักที่มีคุณูปการต่องานศิลปะการแสดงจนถึงปัจจุบัน ในด้านการเป็นนักแสดง ครูผู้สอน ผู้ควบคุมผู้วางนโยบาย ผู้สร้างแรงบันดาลใจ ผู้สร้างสรรค์ และผู้อุปถัมภ์ มีจำนวน 6 ท่าน ได้แก่

1) เจ้าจอมมารดาเขียน เป็นเจ้าจอมมารดา ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 เป็นผู้มีความชำนาญในกระบวนการแสดงละครใน และเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์สามารถประดิษฐ์ค้นคิดกระบวนการทำรำได้อย่างงดงาม คุณูปการของเจ้าจอมมารดาเขียนที่มีต่อวงการศิลปะการแสดง ได้แก่ กระบวนท่ารำละครในเรื่องอิเหนา กระบวนท่ารำละครเรื่องพระลอ ละครเรื่องเรื่องสาวเครือฟ้า ซึ่งถูกถ่ายทอดมาจนถึงปัจจุบัน

2) พระราชชายาเจ้าดารารัศมี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 5 ทรงมีพระปรีชาสามารถทางศิลปะการแสดงพระองค์หนึ่ง ไม่ปรากฏหลักฐานว่าทรงฝึกหัดการฟ้อนรำต่างๆ แต่ปรากฏหลักฐานการเรียนดนตรีไทยและสากล เมื่อครั้งประทับ ณ กรุงเทพฯ ภายหลังปรากฏว่าทรงฝึกหัดและจัดการแสดงละครได้คุณูปการของพระราชชายาเจ้าดารารัศมี ทรงฟื้นฟูการฟ้อนแบบล้านนาและทรงประดิษฐ์การแสดงขึ้นใหม่หลายชุด ซึ่งปัจจุบันได้ถูกบรรจุอยู่ในการเรียนการสอนของสถาบันการศึกษาต่างๆ

3) พระนางเธอลักษมีลาวัณ ทรงเป็นพระมเหสีในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนางเธอลักษมีลาวัณ ทรงร่วมแสดงละครหลวงกับคณะศรีอยุธยาธรรม์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนางลักษมีลาวัณทรงมีพระปรีชาทางด้านศิลปะการประพันธ์ ทรงประพันธ์บทการแสดงสำหรับใช้แสดงละครในคณะของพระองค์ และทรงกำกับการแสดงเอง



ทรงสนับสนุนงานทางด้านนาฏศิลป์ เช่น เปิดโรงเรียนสอนนาฏศิลป์ เบื้องต้น ทรงเป็นที่ปรึกษาทางด้านการจัดแสดงละครไม่ว่าจะเป็น ละครโรงเรียน ละครโทรทัศน์ และละครการกุศลต่างๆ ทรงเป็นที่ปรึกษาทางด้านดนตรีให้กับบรรดาศิลปินและทรงสืบทอดละคร ต่อจากพระบิดา

4) พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าเฉลิมเขตมณฑล ทรงเป็นบุคคลสำคัญที่มีส่วนร่วมในการพัฒนานาฏศิลป์ไทย นอกจากจะทรงตั้งคณะชุนาฏดุริยางค์ศิลป์แล้วยังทรงจัดการแสดงต่างๆ ทั้งแบบเดิมและแบบที่ทรงคิดขึ้นใหม่ อีกทั้งยังนิพนธ์ละครใหม่ขึ้นอีกด้วยความสามารถและความสนพระทัยในนาฏศิลป์ได้ ส่งผลเกิดความเจริญก้าวหน้าแก่วงการและบุคคลที่เกี่ยวข้อง

5) ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี พระชายาในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธกรมหลวงนครราชสีมา ต่อมาภายหลังจากสมเด็จพระเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธองค์ที่วังคตอย่างกระชั้นชิด ท่านสมรสกับพลตรีหม่อมสนิทวงศ์เสนี (หม่อมราชวงศ์ตันสนิทวงศ์) ท่านผู้หญิงแก้ว ฝึกหัดวิชานาฏศิลป์ จากคณะละครวัง สอนกุลหลาบ มีความสามารถทางด้านนาฏศิลป์เป็นอย่างยิ่ง ทั้งยังคิดประดิษฐ์ สร้างสรรค์ผลงาน ผลงานของท่านมีอย่างมากมาย ทั้งกระบวนการแสดงละคร โขน รำ ระบำต่างๆ ซึ่งปัจจุบันก็ยังคงใช้แสดงและใช้ในการเรียนการสอนในสถาบันต่างๆ

6) คุณครูลมูล ยมะคุปต์ เป็นตัวละครของคณะละครวังสวนกุหลาบในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ และละครวังเพชรบูรณ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก ความสามารถของท่านมีมากมายทั้งกระบวนการแสดง โขน ละครรำและระบำ เป็นอีกผู้หนึ่งที่มีความสามารถในการประดิษฐ์ การแสดงต่างๆ ที่สำคัญท่านเป็นผู้ที่นำเอากระบวนการเรียนการสอนวิชาทางด้านนาฏศิลป์ จากละครวังสวนกุหลาบ มาปรับใช้เป็นหลักสูตรการเรียนการสอน ในวิทยาลัยนาฏศิลป์

โดยสรุป คุณูปการของสตรีราชสำนักในอดีตนั้นได้ถูกสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่นทั้งการอนุรักษ์และพัฒนารูปแบบการแสดง ซึ่งมีความสัมพันธ์กันมาอย่างต่อเนื่องจนเข้ามาสู่ระบบการศึกษาในปัจจุบัน บทบาทของสตรี ราชสำนักทั้ง 6 ท่านนั้นสามารถจำแนกออกเป็นบทบาทต่างๆ ดังนี้

ผู้แสดงและครูผู้สอน ได้แก่ เจ้าจอมมารดาเขียน พระนางเอกลักขมีลาวัณ ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี คุณครูลมูล ยมะคุปต์

ผู้ควบคุม ได้แก่ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระนางเอกลักขมีลาวัณ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมณฑล คุณครูลมูลยมะคุปต์

ผู้วางนโยบาย ได้แก่ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระนางเอกลักขมีลาวัณ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมณฑล คุณครูลมูลยมะคุปต์

ผู้สร้างแรงบันดาลใจ ได้แก่ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระนางเอกลักขมีลาวัณ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมณฑล คุณครูลมูล ยมะคุปต์

ผู้สร้างสรรค์ ได้แก่ เจ้าจอมมารดาเขียน พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระนางเอกลักขมีลาวัณ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมณฑล ท่านผู้หญิงแก้ว สนิทวงศ์เสนี คุณครูลมูล ยมะคุปต์ ผู้อุปถัมภ์ ได้แก่ พระราชชายาเจ้าดารารัศมี พระนางเอกลักขมีลาวัณ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าเฉลิมเขตมณฑล

ด้วยบทบาทหน้าที่ของสตรีราชสำนัก ต้องเป็นผู้เปิดใจกว้างที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงกระแสสังคม ไม่ว่าจะเป็นสภาพการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สภาพเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สภาพการเปลี่ยนแปลงและการปกครอง ซึ่งจากสภาพการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลถึงอำนาจ หน้าที่ของสตรีราชสำนัก ในบางส่วนให้มีบทบาทน้อยลง แต่ในทางกลับกันทำให้สตรีได้รับการยอมรับทางสังคมให้ทัดเทียมกับบุรุษ เป็นผลให้เกิดความกล้าที่จะคิดค้น ปรับปรุง และสร้างสรรค์งานด้านศิลปะการแสดง ได้ออกมาอย่างมากมาย ทำให้งานด้านศิลปะการแสดงนั้นไม่ได้จำกัดอยู่ในวงแคบอีกต่อไป

2. พระราชกรณียกิจของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ที่มีคุณูปการงานด้านศิลปะการแสดง

พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับศิลปะการแสดงระหว่างที่โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอัครมหาราชในท้องถิ่นต่างๆ ได้ทอดพระเนตรการแสดงพื้นบ้านของท้องถิ่นต่างๆ ที่จัดถวาย จึงทรงเล็งเห็นความงามของการแสดงท้องถิ่นที่งดงาม จึงทรงมีพระราชเสาวนีย์ให้รวบรวมผู้รู้ที่มีความสามารถในการแสดงประจำท้องถิ่นถวายการสอนการแสดงให้ถวายพระเจ้าลูกยาเธอ และสอนนางสนองพระโอษฐ์รวมทั้งนางพระกำนัล แสดงในโอกาสต่างๆ จนกลายเป็นระบำดุริยางค์ หรือระบำสี่ภาคในปัจจุบัน (กองราชเลขา นุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ, 2548) เช่น การแสดงเชิงกระต๊อบขาวเพื่อต้อนรับพระราชอาคันตุกะ พระตำหนักภูพานราชินีเวศน์ ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 เชิงกระต๊อบขาว ณ พระตำหนักภูพานราชินีเวศน์
ที่มา : กองราชเลขา นุการในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ, 2548

สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงตระหนักถึงวิชาประวัติศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่สอนให้คนในชาตินี้รักชาติ และระลึกถึงวีรกรรมและบุญคุณของวีรชนที่รักษาเอกราชของชาติไว้ได้อย่างมั่นคง จึงทรงมีพระราชดำริที่จะทรงใช้ศิลปะการละครแบบต่างๆ เป็นเครื่องมือเพื่อปลูกจิตสำนึกให้ทหารตำรวจและเยาวชน ได้รับรู้ถึงวีรกรรมในอดีตอันจะได้ใช้เป็นตัวอย่าง เพื่อตนเองและเพื่อชาติต่อไป จึงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายสมภพจันทร์ประภา ประพันธ์ บทละครและ จัดละครแสดงละครอิงประวัติศาสตร์ เพื่อพระราชทานให้ทหาร ตำรวจ ข้าราชการ ประชาชน ได้ชมในระหว่างทรงแปรพระราชฐานไปในภูมิภาคต่างๆ จนเรียกได้ว่าเป็นการแสดงนาฏศิลป์เพื่อวีรชน ต่อมาเกิดเป็นคณะละครอาสาสมัครในพระบรมราชินูปถัมภ์ และได้จัดการแสดงเทิดพระเกียรติขึ้นในวาระต่างๆ เช่น การแสดงละครเวทีอิงประวัติศาสตร์ เรื่อง “นางเสือง” ดังภาพที่ 3



ภาพที่ 3 การแสดงละครเรื่อง นางเสือง
ที่มา : เกิดศิริ นกน้อย, 2559

พ็อนดวงเดือน สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดให้นางพระกำนัลเป็นผู้พ็อนถวาย โดยเริ่มจากให้ท่านผู้หญิงฉัตรสุดา วงศ์ทองศรี เป็นผู้สอนการพ็อนตามแบบพระราชชายาเจ้าดารารัศมี โดยโปรดให้พ็อนในงานต่างๆ เช่น พ็อนรับขบวนเสด็จของเจ้านายฝ่ายเหนือครั้งแปรพระราชฐาน ณ เชียงใหม่ และพ็อนในงานพระราชทานเลี้ยงพระกระยาหารค่ำ แต่พระราชอาคันตุกะแม้กระทั่งสมเด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชดำเนิเยื่อนต่างประเทศ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ โปรดจัดให้นางพระกำนัลที่ตามเสด็จพ็อนเป็นการตอบแทนการต้อนรับของประเทศต่างๆ ต่อมาโปรดให้พ็อนประกอบเพลงลาวดวงเดือน นอกจากจะพ็อนในพิธีการแล้ว ยังทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี ร่วมพ็อนให้ประชาชนได้ชม ดังภาพที่ 4



ภาพที่ 4 การพ็อน ณ พระตำหนักทักษิณราชินีเวสต์
ที่มา : กองราชเลขาฯ ในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ, 2548

การแสดงโขนพระราชทานเกิดขึ้นเพราะสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชหฤทัยรักความเป็นไทย ทรงมุ่งหวังว่าการแสดงโขนอันเป็นศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทย ที่หาชมได้ยากขึ้นทุกวันนี้ได้กลับมามีผู้ชมมากขึ้น และกลับเข้ามาอยู่ในสังคมไทยเป็นศิลปะการแสดงประจำชาติ โขนเป็นที่รวบรวมศิลปะชั้นยอดเยี่ยมหลายแขนง เช่น นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ วรรณศิลป์ ประณีตศิลป์ จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น ทั้งยังใช้ผู้แสดงจำนวนมาก เครื่องแต่งกาย เวทีฉาก และอุปกรณ์ประกอบฉาก ต้องสร้างขึ้นอย่างพิถีพิถัน ซึ่งทุกอย่างเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องใช้ทุนทรัพย์เป็นจำนวนมากในการดำเนินการ (มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ, 2557) การแสดงโขนพระราชทาน เกิดจากสาเหตุ 3 ประการด้วยกัน ประการแรก เริ่มจากการแสดงพระราชทานรับพระราชอาคันตุกะในคราวต่างๆ ซึ่งเมื่อทอดพระเนตรการแสดงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชกระแสรับสั่งถึงฟ้าท่มนางของกรมศิลปากรนั้น มีความใหญ่โตและแข็งเหมือนสังกะสี ฝ้านางนางนั้นก็ยบเป็นรอยพับ เมื่อดูแล้วก็ไม่งามเหมือนเช่นของโบราณ ประการที่สอง สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ทรงมีพระราชดำริว่า โขนเป็นศิลปะการแสดงชั้นสูงของไทยที่หาชมได้ยากขึ้นทุกวัน ทั้งที่การแสดงโขนเคยเป็นมหรสพหลวงที่ใช้เป็นการแสดงต้อนรับพระราชอาคันตุกะ สร้างความตื่นตา ตื่นใจอย่างยิ่งมาโดยตลอด แต่โขนกำลังจะเลือนหายไปจากสังคมปัจจุบัน ประการที่สาม สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี กราบบังคมทูล สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ถึงเรื่องของการแสดงโขนที่คนในสมัยปัจจุบันนี้แทบจะไม่ค่อยรู้จักกันแล้ว ไม่ค่อยมีคนดู สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ทรงมีพระราชดำริ หากไม่มีคนดูก็จะทอดพระเนตรเองและทรงรับเป็นพระราชภาระที่จะทรงทำให้โขนกลับมามีชีวิตขึ้นอีกครั้ง ทั้งยังทรงส่งเสริมให้เยาวชนได้มีกำลังใจที่จะเรียนวิชาการด้านนาฏศิลป์ต่อไป โดยมีได้ดูถูกว่าเป็นวิชาเด่นกินรำกิน ทำให้โขนได้กลับฟื้นมาอีกครั้งก็เพราะ

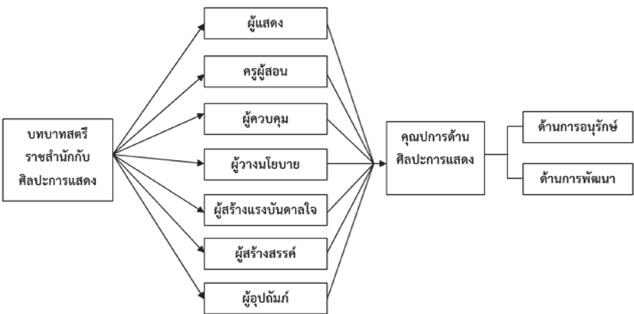


พระราชปณิธานของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การแสดงโขนพระราชทานที่มีผู้กล่าวถึงมากที่สุดตอนหนึ่ง ได้แก่ ตอนศึกมัยราภณ์ ดังภาพที่ 5



ภาพที่ 5 การแสดงโขนพระราชทาน ตอน ศึกมัยราภณ์
ที่มา : เกิดศิริ นกน้อย, 2559

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า สตรีราชสำนัก มีบทบาทแตกต่างกันออกไปหลายประการ ตามบทบาทและหน้าที่ ของแต่ละท่านที่ได้รับ ตลอดจนเปลี่ยนแปลงไปตามสถานะ ทางสังคมของแต่ละท่านไม่ว่าจะเป็นครูผู้สอน ผู้แสดง ผู้ควบคุม ผู้สร้างสรรค์ ผู้อุปถัมภ์ อันนำไปสู่คุณูปการต่างๆ ด้านศิลปะ การแสดง ซึ่งบทบาทและหน้าที่ของสตรีราชสำนัก ส่งผลให้เกิด คุณูปการด้านศิลปะการแสดง ได้แก่ 1) การอนุรักษ์ 2) ด้านการ พัฒนา ดังภาพที่ 6



ภาพที่ 6 แผนภูมิสรุปบทบาทและคุณูปการของสตรีราชสำนัก
ที่มา : เกิดศิริ นกน้อย, 2559

ด้วยบทบาทและคุณูปการเหล่านี้ ทำให้การขับเคลื่อน ด้านศิลปะการแสดงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการอนุรักษ์และพัฒนา มาโดยตลอดคุณูปการของสตรีราชสำนักที่มีส่งผลต่อศิลปะ การแสดงในปัจจุบันหลายด้าน ได้แก่ 1) เกิดการศึกษาวิชาการ ทางด้านศิลปะการแสดงขึ้น ในสถาบันการศึกษา 2) กระบวนท่ารำ ที่มีมาแต่โบราณและถ่ายทอดมาสู่สถาบันการศึกษา 3) รูปแบบ การแสดงประเภทต่างๆ 4) การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและการพัฒนา การแสดงโขน

อภิปรายผลการวิจัย

1. คุณูปการของสตรีราชสำนักนั้นมีมากมายหลายประการ ที่มีปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งเป็นผลมาจากมีการถ่ายทอดถึงกัน จากรุ่นหนึ่งสู่รุ่นหนึ่ง โดยการเรียน การสอน การเลียนแบบ การได้รับการถ่ายทอดวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน สอดคล้องกับ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2547) ได้ศึกษาเรื่อง วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์ พบว่า วิวัฒนาการความเจริญของนาฏศิลป์ไทยเป็นการเติบโตแบบแตกสาขาจากรากและแก่นทางศิลปวัฒนธรรมเดียวกัน จึงมีส่วนประกอบสำคัญทางการแสดงที่คล้ายคลึงกัน คราใดที่มีนาฏศิลป์ ชนิดใหม่เกิดขึ้นและถูกอภัยของคนที่ทำ และคนดูยุคนั้นก็ถือเป็นแบบแผนมีขนบธรรมเนียม สืบทอดกันมาไม่เปลี่ยนแปลง เมื่อสังคม เปลี่ยนไป มีความต้องการนาฏศิลป์ชนิดใหม่เกิดขึ้นก็นำนาฏศิลป์ ชนิดเดิมมาเป็นหลักในการปรับเปลี่ยนส่วนประกอบบางอย่าง ให้สอดคล้องกับรสนิยมและสังคมยุคนั้น แล้วกำหนดเป็นแบบแผน ทางด้านนาฏศิลป์ขึ้นอีกชนิดหนึ่งสืบทอดต่อไปเช่นกัน และสอดคล้อง กับทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของ ทรวงคุณ จันทจร (2553) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากสาเหตุ สำคัญ คือ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกสังคม ถ้าหากจะนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนก็คือ การขยายผล ของชุมชนที่ประสบความสำเร็จโดยใช้ชุมชนที่ประสบความสำเร็จ ในการพัฒนาเป็นแบบอย่าง หรือเป็นแรงจูงใจกระตุ้นให้ชุมชนที่ยัง ไม่ประสบความสำเร็จเกิดการตื่นตัว

2. สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจทางด้านศิลปะการแสดง ตลอดระยะเวลา ระหว่างที่โดยเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จเยี่ยม ราษฎรในท้องถิ่นต่างๆ ได้ทอดพระเนตรเห็นการแสดงพื้นบ้านของ ท้องถิ่นต่างๆ ที่จัดถวายทรงเล็งเห็นความงามของการแสดงท้องถิ่น ทิ้งดงาม และทรงตระหนักถึงวิชาประวัติศาสตร์ว่าเป็นวิชาที่สอน ให้คนในชาตินั้นรักชาติ และระลึกถึงวีรกรรมและบุญคุณของวีรชน ที่รักษาเอกราชของชาติไว้ได้อย่างมั่นคง จึงทรงมีพระราชดำริที่จะ ทรงใช้ศิลปะการละครแบบต่างๆ เป็นเครื่องมือ เพื่อปลูกจิตสำนึก ให้ทหาร ตำรวจ และเยาวชน และได้รับรู้ถึงวีรกรรมในอดีตอันจะได้ ใช้เป็นตัวอย่าง เพื่อตนเองและเพื่อชาติต่อไป สอดคล้องกับทฤษฎี ทางสุนทรียศาสตร์ที่ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2543) ได้กล่าวว่า เป็นความรู้ โดยตรง (Intuitive Knowledge) ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หรือเรียกว่า การหยั่งรู้ ซึ่งเป็นความรู้ที่สูงกว่าปกติและเป็นการนำความรู้ที่เข้ามา ตัดสินความงาม โดยไม่จำเป็นต้องอาศัยเหตุผลอื่นเข้ามาเกี่ยวข้อง โดยสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสทำให้เกิดความรู้สึกยินดี อิ่มเอมใจ พอใจ และชื่นชมในสิ่งต่างๆ ที่เข้ามาปะทะ ซึ่งอาจจะ อยู่ในธรรมชาติหรือจากการที่มนุษย์ผลิต คิดค้นขึ้นโดยมีจุดประสงค์ เพื่อให้เกิดความงาม



ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

1. จากผลการวิจัยซึ่งเป็นการรวบรวมข้อมูล ในเรื่องของ ผู้หญิงในราชสำนักที่มีบทบาทต่อวงการศิลปะการแสดง ตามบทบาท ที่สตรีเหล่านั้นได้รับหรือ มีความสนใจด้านศิลปะการแสดงนำไปสู่ การจัดทำเอกสารประกอบการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์และ บุคคลสำคัญในวงการนาฏศิลป์ไทย
2. สามารถนำเอาความรู้ที่นำเสนอสู่การวางแผนและ นโยบายด้านการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม และด้านศิลปะการแสดง ในระดับต่างๆ เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กองราชเลขาฯ ในพระองค์สมเด็จพระบรมราชินีนาถ. (2548). *ด้วยพลังแห่งรัก*. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์.
- เกิดศิริ นกน้อย. (2559). *สตรีราชสำนักกับคุณูปการด้านศิลปะการแสดง*. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัย มหาสารคาม.
- ทรงคุณ จันทจร. (2553). *การวิจัยเชิงคุณภาพทางวัฒนธรรม*. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พรศิริ บุรณเขตต์. (2552). *นางใน : สถานภาพ พฤติกรรมและสัญลักษณ์ในวิถีชีวิตของสตรีฝ่ายในสมัย ร.5*. กรุงเทพฯ : ฐานการพิมพ์.
- มูลนิธิส่งเสริมศิลปาชีพในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ. (2557). *โฉมพระราชทานศาสตร์และศิลป์แผ่นดินไทย*. กรุงเทพฯ : แพลน โมทีฟ.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2543). *นาฏศิลป์ปริทรรศน์*. กรุงเทพฯ : ภาพสุวรรณ.
- _____. (2547). *วิวัฒนาการนาฏศิลป์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2549). *นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Translated Thai References

- Buranakheit, P. (2009). *Court ladies-in-waiting: Status, behavior and symbol in their way of life in the reign of King Rama 5*. Bangkok : Than Printing Co. Ltd. [in Thai]
- Chanthajon, S. (2010). *Cultural qualitative research*. Mahasarakham : Mahasarakham University. [in Thai]
- Noknoi, K. (2016). *Royal court ladies and their contributions to the performing arts* (Unpublished doctoral dissertation). Mahasarakham University, Mahasarakham, Thailand. [in Thai]
- Royal Secretary Division in Her Majesty the Queen. (2005). *With the power of love*. Bangkok : Sirivatana Inter-print Public Co., Ltd. [in Thai]
- The Foundation of the Promotion of Supplementary Occupations and Related Techniques of Her Majesty Queen Sirikit of Thailand. (2014). *Royal pantomime show: Science and arts of the land of Thai*. Bangkok : Plan Motif Co., Ltd. [in Thai]
- Virulruk, S. (2000). *Dramatic arts criticism*. Bangkok : Phapsuwan Publishing. [in Thai]
- _____. (2004). *Evolution of Thai dramatic arts in the Rattanakosin period*. Bangkok : Chulalongkorn University Printing House. [in Thai]
- _____. (2006). *Thai dramatic arts in the reign of the King Rama 9 of Thailand*. Bangkok : Chulalongkorn University Printing House. [in Thai]

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. นอกจากสตรีราชสำนักที่มีคุณูปการด้านศิลปะ การแสดงแล้วบุคคลในกลุ่มอื่นๆ ที่มีคุณูปการด้านศิลปะการแสดง เช่นเดียวกับสตรีราชสำนัก เช่น กลุ่มสตรีที่มีบทบาทเกี่ยวกับ ศิลปะการแสดงในสถานศึกษาต่างๆ กลุ่มสตรีที่เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ที่มีความเชี่ยวชาญในศิลปะการแสดงสาขาต่างๆ เช่น หมอลำ เพลงพื้นบ้าน ช่างฟ้อน และการแสดงพื้นเมือง เป็นต้น
2. ควรศึกษาคุณูปการของสตรีราชสำนักในด้านอื่นๆ ซึ่งสตรีราชสำนักก็มีบทบาทมากอีกเช่นเดียวกัน เช่น ด้านดนตรี คีตศิลป์ วรรณกรรม ประณีตศิลป์ไทย เป็นต้น